

İNTELLEKTUAL OYUNların keçirilmə qaydaları

(mədəniyyət müəssisələrinin əməkdaşları üçün)

metodiki tövsiyə

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT NAZİRLİYİ**

İNTELLEKTUAL OYUNLARIN KEÇİRİLMƏ QAYDALARI

(mədəniyyət müəssisələrinin əməkdaşları üçün)

metodiki tövsiyə

2019

Buraxılışa məsul:

Asif Usubəliyev

Mədəniyyət üzrə Elmi-Metodiki və
İxtisasartırma Mərkəzinin direktoru, siyasi
elmlər üzrə fəlsəfə doktoru.

Redaktorlar:

Leyla Mehdiyeva

Mədəniyyət üzrə Elmi-Metodiki və
İxtisasartırma Mərkəzinin direktor müavini

Şəhla Tahirqızı

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Müəllif:

Ceyhun Əhmədov

İnnovativ inkişaf və təbliğat şöbəsinin
Gənc mədəniyyət işçiləri ilə iş sektorunun
müdiri

Dizayn:

Vüqar Bəxtiyarov

Mədəniyyət üzrə Elmi-Metodiki və
İxtisasartırma Mərkəzinin İnnovativ inkişaf
və təbliğat şöbəsinin metodisti

Müasir dövrdə mədəniyyət sahəsində intellektual məhsulun ortaya qoyulması mühüm amillərdən biri hesab edilir. Mədəniyyət sahəsində beyin laboratoriyalarının yaradılması və inkişaf etdirilməsi də məhz intellektual məhsulun aşkarlanması üçün aparılan çalışmalardandır. “İntellektual oyunların keçirilmə qaydaları” adlı metodiki tövsiyədə məhz mental və mədəni biliklərin inkişaf etdirilməsi və dünyagörüşünün artırılmasına xidmət edəcək yarışların təşkili üçün məlumat verilir. Tövsiyədə Şəhər (rayon) mədəniyyət mərkəzləri (filialları ilə birlikdə), digər mədəniyyət evləri və klublarda fəaliyyət göstərən mədəniyyət işçiləri üçün intellektual yarışların keçirilmə qaydaları öz əksini tapmışdır.

MÜNDƏRİCAT

1	Giriş	5
2	Oyunun iştirakçıları, formatı və materialları	6
2.1	Oyunun təşkilat komitəsi və redaksiya heyəti	6
2.2	Texniki və apellyasiya komissiyaları	6
2.3	Oyunçular, komandalar və aparıcı	8
2.4	Sekundantlar, tamaşaçılar və əvəzləşdirmələr	10
2.5	Suallar və oyun materialları	14
2.6	Oyunun formatı	19
3	Oyunlarda hakimlik	25
3.1	Cavabların sayılma prinsipləri	25
3.2	Apellyasiyalar	27

3.3	İntizam tənbeh tədbirləri	31
4	Yarışların təşkili	32
4.1	Yarış rəqlamenti və onun hazırlanmasına dair tövsiyələr	33
4.2	Sinxron yarışlar	34
4.3	Yüksək səviyyəli yarışların keçirilməsinə dair tövsiyələr	36
5	Əlavələr	37
5.1	Oyun etikası	37
5.2	Sözlük	39
6	Ədəbiyyat siyahısı	42
7	Qeydlər	43

Giriş

Azərbaycan mədəniyyətinin, milli-mədəni irsin təbliği, təşviqi və inkişafı baxımından mədəniyyət işçilərinin fəaliyyəti çox mühümdür. Mədəniyyət işçilərinin mədəni-maarifçilik işlərinin aparılmasında, vətənpərvərlik ruhunun aşılmasında, eləcə də cəmiyyətdə mədəni mühitin daim inkişaf etdirilməsində fəal iştirakı müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan mədəniyyət sahəsində çalışan əməkdaşların intellektual, çevik və kreativ düşüncə tərzinə sahib olması onların şəxsi inkişafının vacib faktorudur.

Şəhər (rayon) mədəniyyət mərkəzləri (filialları ilə birlikdə), digər mədəniyyət evləri və klublarda intellektual oyunların keçirilməsi mədəniyyət işçilərinin mental və mədəni biliklərinin inkişaf etdirilməsinə və dünyagörüşünün artırılmasına xidmət edir. Həmçinin, intellektual yarışlar komanda şəklində çalışma bacarıqlarını inkişaf etdirir, qərarların sürətli qəbul olunmasına kömək edir. İntellektual yarışların təşkili və onların ardıcıl şəkildə mədəniyyət müəssisələrində həyata keçirilməsi mədəni-asudə vaxtın səmərəli təşkilində xüsusi rol oynayacaqdır. Bununla yanaşı intellektual oyunlar gənclərin lokal və global mədəniyyəti daha çox mənimsəməsinə gətirib çıxaracaqdır.

İntellektual oyunların təşkili şəhər (rayon) mədəniyyət mərkəzləri (filialları ilə birlikdə), digər mədəniyyət evləri və klubların imicinin yüksəldilməsinə, təbliğinə müsbət təsir göstərəcəkdir. Mədəniyyət işçiləri müəyyən qədər təcrübə topladıqdan sonra artıq özləri yarışları təşkil etməklə digər gəncləri də yarışlara cəlb edə bilirlər. Bununla da gənclər Azərbaycan mədəniyyət incilərini yaxından tanıyacaq, mədəni irsimizin qorunması və təbliği üçün biliklərini artırıcaqlar.

Oyunun iştirakçıları, formatı və materialları

2.1 Oyunun təşkilat komitəsi və redaksiya heyəti

Oyunun təşkilat komitəsi (bundan sonra OTK) yarışını hazırlayır və onun keçirilməsinə görə məsuliyyət daşıyır. Təşkilat komitəsi aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- Oyunun reqlamentinin hazırlanması;
- Oyunun keçirilməsi və nəticələrin hesablanması bu təlimata uyğun olaraq təmin edilməsi;
- Oyun qaydalarına riayət olunmasına nəzarət edilməsi;
- Mübahisəli vəziyyətlərdə çevik və düzgün qərarların qəbul edilməsi;
- Əyani yarışlarda ən azı bir OTK üzvünün iştirak etməsi.

Redaksiya heyəti keçirilən oyunun suallar paketini hazırlayır. Redaksiya heyəti OTK tərəfindən təyin olunur. Redaksiya heyəti ayrıca sualların, yaxud bütün paketin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün oyun təcrübəsinə malik olan və keçiriləcək yarışlarda iştirak etməyəcəyi əvvəlcədən bəlli olan şəxsləri cəlb etmək səlahiyyətinə malikdir.

2.2 Texniki və apellyasiya komissiyaları

Texniki komissiya yarış başlamazdan öncə OTK tərəfindən təyin olunur. Texniki komissiya funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

- Komandaların verdikləri cavabların sayılması ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi;
- Oyunun ilkin nəticələrinin hesablanması və texniki səhvlər aşkar edildiyi təqdirdə onlara düzəlişlər edilməsi;
- Oyunun gedişində reqlamentin normalarına riayət olunmasına

operativ nəzarət;

- Nəticələr cədvəlinin tərtib edilməsi, komandaların cavab kartlarının yığılması və saxlanması.

Texniki komissiyanın tərkib hissəsinə sekundantlar, aparıcı, habelə nəticələrin sayılması funksiyasını yerinə yetirən şəxslər daxildir. Texniki komissiyaya yeni üzvlərin cəlb edilməsi oyunun gedişində də həyata keçirilə bilər.

Eyni yarışın müxtəlif turları fərqli texniki komissiyaların iştirakı ilə keçirilə bilər. Komissiya üzərinə düşən funksiyaları yerinə yetirə bilmədiyi halda, OTK həmin şəxsləri yarışdan uzaqlaşdırmaq hüququna malikdir. Həmçinin, oyun zamanı iştirakçıların texniki komissiya üzvləri ilə ünsiyyəti qadağandır. Yalnız turlararası fasilə zamanı komandaların kapitanlarına komissiya üzvləri ilə ünsiyyətə girməyə icazə verilir.

Texniki komissiyanın fəaliyyəti 2.6-cı paraqrafda ətraflı verilmişdir.

Apellyasiya komissiyasının vəzifəsi komandaların apellyasiyalarına dair qərar qəbul etməkdir. Əgər yarışın reqlamenti apellyasiya verilməsini nəzərdə tutursa, apellyasiya komissiyası OTK tərəfindən formalaşdırılır. Komissiya yarış başlamazdan öncə formalaşdırılmalıdır və onun qərarları qətidir.

Apellyasiya komissiyası ya yarışda iştirak edir, ya da ki, fəaliyyətini müxtəlif rabitə vasitələrinin (telefon, internet və s.) köməyi ilə həyata keçirir. Yarışın reqlamentində apellyasiya komissiyasının formalaşdırılması və fəaliyyəti qaydası aydın şəkildə əks olunmalıdır. OTK tərəfindən təyin edilən apellyasiya komissiyasının katibi iştirakçı komandaların şikayətlərini qəbul edir, qeydə alır və komissiyaya

ötürür. Katib komissiya üzvü deyil və apellyasiyalara baxılmasında iştirak etmir. Komissiya məsləhətləşmək üçün istənilən şəxsi cəlb etmək hüququna malikdir.

Oyun zamanı oyunçuların komissiya üzvləri ilə ünsiyyəti qadağandır. Turlararası fasilələr zamanı verilmiş şikayətlər üzrə qərar çıxarılan qədər oyunçuların komissiya üzvləri ilə ünsiyyəti yalnız komissiya üzvünün təşəbbüsü əsasında mümkündür. Apellyasiya komissiyası üzvünün yarışdan uzaqlaşdırılması, yaxud əvəz edilməsi OTK tərəfindən yalnız istisna hallarda həyata keçirilə bilər.

Apellyasiya komissiyasının fəaliyyəti 3.2-ci paraqrafda ətraflı təsvir olunmuşdur.

2.3 Oyunçular, komandalar və aparıcı

Oyun masası arxasında olub-olmamasından asılı olmayaraq, yarışda iştirak etmək üçün komandalarda birləşmiş şəxslər **oyunçular** hesab olunur.

Komandada yalnız sifariş heyətinə daxil olan oyunçular oynaya bilər. Oyun masasının arxasında 6 oyunçudan artıq oyunçu ola bilməz. Komandanın cari anda oyunda iştirak etməyən oyunçuları ehtiyat oyunçular adlanır. Oyunçunun əvəz edilməsi (oyuna ehtiyat oyunçunun daxil edilməsi) yalnız turlararası fasilələrdə həyata keçirilə bilər. Turun başlanğıcına gecikmiş oyunçu yalnız sual raundu arasındakı fasilə zamanı aparıcının icazəsi ilə öz yerini tutmaq hüququna malikdir.

Hər bir komandada kapitan xüsusi funksiyaları icra edir. Komandanın sifariş heyətində kapitanın kim olduğu aydın şəkildə qeyd olunmalıdır. OTK və ya onun nümayəndəsi ilə razılaşdırılmaqla kapitanın

funksiyaları müvəqqəti olaraq həmin komandanın başqa oyunçusuna həvalə edilə bilər. Bu oyunçu komandanın kapitanı hesab olunmur, lakin, OTK ilə ünsiyyətdə kapitanın hüquqlarından istifadə edir.

Aparıcılıq funksiyaları OTK tərəfindən müvafiq yarışlarda (yaxud onun müvafiq hissəsində) oyunçu qismində iştirak etməyən istənilən şəxsə həvalə edilə bilər. Aparıcının öz funksiyalarını qeyri-qənaətbəxş icra etməsi nəticəsində və ya intizam tənbeh tədbiri qaydasında o, OTK tərəfindən yarışdan kənarlaşdırıla, yaxud əvəz oluna bilər.

Bir yarışın ayrı-ayrı turları müxtəlif aparıcıların iştirakı ilə keçirilə bilər. Turları ayrı-ayrı iştirakçı komandalar tərəfindən hazırlanan yarışlarda aparıcı bir qayda olaraq turu hazırlayan komanda tərəfindən təyin edilir.

Aparıcı aşağıdakı əsas funksiyaları yerinə yetirir:

- Sualların mətninin, müəllif cavablarının və sualların digər komponentlərinin oxunması;

- Sekundantların fəaliyyətinə operativ rəhbərlik;
- Oyunun gedişi zamanı yarış reqlamentinin normalarına riayət olunmasına operativ nəzarət;
- Avtomatik hesablama sistemi olmadığı təqdirdə vaxt hesabının aparılması.

Aparıcı:

- Yaxşı tələffüz qabiliyyətinə malik olmalı və oyunun keçirildiyi danışiq dilini sərbəst bilməli;
- Oyun materialları ilə əvvəlcədən tanış olmalı;
- Sualları dəqiq və aydın oxumalıdır.

Aparıcının hüququ var ki:

- Ehtiyac olarsa, sualın tam mətnini və ya ayrı-ayrı hissəsini təkrar etsin;
- Gecikmiş, yaxud geri qayıtmış oyunçulara raundlararası fasilələrdə oyun masası arxasına keçməyə icazə versin;
- İstisna hallarda ayrıca oyunçuya oyun məkanını tərk etməyə icazə versin;
- Reqlament normalarının ayrı-ayrı oyunçular, yaxud komandalar tərəfindən pozulması hallarını qeydə alsın, OTK-nı bu barədə məlumatlandırın, reqlamentdə pozuntuya yol vermiş şəxslərə qarşı intizam tənbeh tədbirlərini tətbiq etsin.

2.4 Sekundantlar, tamaşaçılar və əvəzləşdirmələr

Sekundant funksiyası aparıcı və ya OTK tərəfindən oyunda (cari turda) iştirak etməyən istənilən şəxsə həvalə oluna bilər. Oyun ərzində sekundant aparıcının köməkçisi sayılır və onun göstərişlərini yerinə yetirir.

Sekundantın funksiyalarına daxildir:

- Sualların əyani materiallarını paylamaq;
- Cavab kartlarını yığmaq;
- Oyunun gedişi zamanı hazırkı yarış rəqlamentinin normalarına riayət olunmasına operativ nəzarət. Sekundantlar xüsusilə komandanın say tərkibinin 6 nəfərdən artıq olmamasına və komandanın sual müzakirəsi qaydalarına riayət etməsinə nəzarət edirlər.

Sekundantın hüququ yoxdur:

- Paylanmış material və ya yığılmış cavab kartlarına hər hansı bir düzəliş və təhriflər etmək;
- Digər komandaların verdiyi cavablar barədə hər hansı başqa komandanı məlumatlandırmaq;
- Yığılmış cavab kartlarını texniki komissiyadan başqa hər hansı şəxsə vermək və ya göstərmək.

Əgər sekundantın mülahizəsinə görə komanda və ya oyunçu oyun qaydalarını pozubsa, sekundant OTK tərəfindən müəyyən edilmiş işarə vasitəsi ilə (məsələn, əli yuxarı qaldırmaqla) texniki komissiyanın diqqətini cəlb edir. Qayda pozuntusu müzakirə dəqiqəsi ərzində baş verərsə və signal komandalara sualı müzakirə etməyə mane olacaqsa, sekundant texniki komissiyanın diqqətini müzakirə dəqiqəsi başa çatdıqdan sonra cəlb edir. Komissiya baş verənlərin mahiyyətini müəyyənləşdirməli, bütün lazımi məlumatları qeyd etməli (məsələn, komandaların və sualın nömrəsini) və bundan sonra tur davam etməlidir. Komissiya qaydanı pozanların cəzalandırılması barədə qərarı turdan sonrakı fasilə zamanı qəbul edir. Sekundantlar həmçinin komissiyaya komandanın cavabı gecikmə ilə verdiyi barədə də məlumat verə bilər.

Hər sekundanta ən çoxu 10 komanda düşməlidir. Turnir başlamazdan əvvəl hər bir komandanın müəyyən sekundanta təhkim edilməsi tövsiyə olunur. Yarışın gedişatı zamanı aparıcı, yaxud OTK əlavə sekundantların cəlb edilməsi və ya konkret sekundantın müəyyən qrup komandalara təhkim edilməsi barədə operativ qərar qəbul edə bilər. Əgər sekundant öz funksiyalarının öhdəsindən gəlmirsə, aparıcı və

**25.10.2019-cu il, Lənkəran şəhəri,
MEMİM-in keçirdiyi intellektual oyundan**

OTK onu yarışlardan kənarlaşdırmaq hüququna malikdir.

Yarışın rəqlamenti və ya OTK-nın qərarı ilə əksi nəzərdə tutulmamışdırsa oyunda **tamaşaçıların** iştirakına icazə verilir.

Oyunda iştirak edən tamaşaçılar yarış rəqlamentinin normalarına riayət etməli, oyunun gedişinə və nəticələrin hesablanmasına mane olmamalıdır. Müəyyən edilmiş qaydaları pozan tamaşaçılara intizam tənbeh tədbirləri tətbiq edilir.

Oyun zalında komandaların yerləri tamaşaçıların yerlərindən təcrid edilməlidir. Ehtiyat oyunçular və yarışın (yaxud onun hissəsinin) təşkilində bilavasitə iştirak etməyən OTK və redaksiya heyətinin üzvləri oyunun gedişatı zamanı tamaşaçılar üçün ayrılmış yerlərdə olmaq və mövcud qaydanı pozmadan onlarla ünsiyyətdə olmaq qadağan edilmir.

Tamaşaçılara oyun zamanı texniki və apellyasiya komissiyasının üzvləri və oyun masası arxasında oturan iştirakçılarla ünsiyyətdə olmaq qəti qadağandır. Turlar arasındakı fasilələrdə tamaşaçıların oyunçularla ünsiyyəti mümkündür. Texniki komissiya və apellyasiya üzvləri ilə ünsiyyət isə yalnız onların öz cari vəzifələrinin icrasını yekunlaşdırmasından və qərarlar qəbul etmələrindən sonra mümkündür.

OTK üzvü yarışda oyunçu, aparıcı, sekundant, redaksiya heyəti, həmçinin apellyasiya komissiyasının üzvü, katibi, ya da məsləhətçisini əvəz edə bilər. Belə hallarda ona müvafiq hüquqlar, öhdəliklər və məhdudiyyətlər şamil olunur. Yarışın (yaxud onun cari hissəsinin) aparıcısı, ehtiyac olarsa, sekundantlardan birinin vəzifələrini icra edə, apellyasiya komissiyasının tərkibinə daxil ola bilər.

Texniki komissiya ilə apellyasiya komissiyasının işlərini birləşdirmək tövsiyə olunmur. Texniki komissiya üzvünün apellyasiya katibi və ya məsləhətçi qismində cəlb edilməsi mümkündür.

Zərurət yarandığı halda tamaşaçının üzərinə onun razılığı ilə, sekundantın, yaxud texniki komissiya üzvünün və ya apellyasiya komissiyası məsləhətçisinin funksiyaları qoyula bilər. Belə hallarda ona müvafiq hüquqlar, öhdəliklər və məhdudiyyətlər şamil olunur.

2.5 Suallar və oyun materialları

Tur keçirilərkən aşağıdakı **materiallardan** istifadə olunur:

- suallar;
- oyun məkanı;
- oturacaqlar;
- cavab kartları;
- sorğu-informasiya materialları.

İntellektual oyun sualı – qeyri-mətn elementlərinin (təsvirlər, səs və video yazıları və s.) cəlb edilməsi mümkünlüyü ilə təbii dildə

ifadə edilmiş tapşırıqdır. İntellektual oyun suallarını digər tapşırıq növlərindən fərqləndirən cəhətlər aşağıdakılardır:

- **Tapşırığın qısalığı** - Bir qayda olaraq, oyun sualı bir dəqiqə ərzində verilə bilər. Qeyri-mətn elementlərini istifadə edən suallar üçün verilmə vaxtı bir neçə dəqiqəyə çata bilər.
- **Cavabın qısalığı** - Bir qayda olaraq, intellektual oyun sualının cavabının yazılması üçün bir neçə söz və ya simvol kifayət etməlidir.
- **Düşünmə elementi** - Oyun sualının cavabı sual üzərində düşünmək yolu ilə zəruri biliklərin və ümumbəşəri təsəvvürlərin cəlb edilməsi mümkünlüyü ilə tapılır.
- **Sadəlik** - İntellektual sualın qavranılması və ya ona cavab verilməsi üçün, bir qayda olaraq, dar ixtisas bilikləri tələb olunmamalıdır.
- **Məcəzilik** - Sualın mətnində sözlər həqiqi deyil, məcazi mənada işlənə, ədəbi dil üçün xarakterik olan, sözlərin mənasının metonimik köçürmələri, sinekdoxalar, alleqoriyalar, canlandırmalar və digər məcazlardan istifadə edilə bilər.

Cavab – sualın şərtlərinə görə tələb olunan məlumatın ifadə (bir qayda olaraq yazılı formada) olunmasıdır. Cavab mahiyyətinə və formasına görə suala uyğun olmalıdır.

Suallar paketi (bundan sonra paket) – yarış (yaxud onun hissəsi) üçün hazırlanmış və müəyyən ardıcılıqla düzülmüş suallar dəstidir.

Paketi elektron formada hazırlamaq və sualların verilməsi zamanı çap edilmiş nüsxədən istifadə etmək tövsiyə edilir. Paketdə suallardan öncə yarış, tur və redaksiya heyəti barədə, həmçinin digər informasiya (məsələn, minnətdarlıqlar) yer ala bilən preambula bəndi olmalıdır.

Hər sual aşağıdakı hissələrdən ibarətdir:

- sualın nömrəsi;
- aparıcıya göstərişlər;
- sualın mətni;
- əyani materiallar;
- müəllif cavabı;
- sayılma meyarları;
- şərh;
- informasiya mənbələri;
- sual müəllifi və ya müəllifləri.

Aparıcıya göstərişlər onun diqqətini mətnin müəyyən hissələrinin xüsusi tələffüzünün (vurgunun) vacib olmasına, durğu işarələrinin səsləndirilməsinə, mətnin müəyyən yerlərdə fasilələrə və s. cəlb etməyə yönəlməsidir. Sadalananlar sualın mətni ilə birlikdə oxunmur, bir qayda olaraq, mətnin əvvəlində yerləşdirilir, kursiv və ya başqa üsulla fərqləndirilir və kvadrat mötərizələrə alınır.

Aparıcı tərəfindən oxunan sualın şifahi hissəsi sualın mətnidir. Sualın mətninin bitməsinə və müzakirə dəqiqəsinin başlanmasına aparıcının «Vaxt!» signalı ilə işarə edilir. Əgər sualda əyani materiallar varsa, onların mövcudluğu aydın şəkildə elan edilməlidir. Əgər sualın mətnini səsləndirən zaman aparıcı təsadüfən və ya bilərəkdən orada hər hansı dəyişikliklər edərsə və onları düzəltməzsə, onda sual məhz səsləndirilmiş şəkildə verilmiş hesab edilir və sonradan, nəşr vaxtı sualın ilkin mətnində müvafiq düzəlişlər olunur.

Əyani materiallara aşağıdakılar aid edilə bilər:

- əşyalar;
- düsturlar, sxemlər, cədvəllər, mətnlər, təsvirlər;
- jestlər və pantomim kompozisiyaları;

- səsyzamlar və kütləvi şəkildə canlandırılan səsli fraqmentlər;
- videomateriallar.

Əgər sualın tərkibində çap və ya komandalara paylanan digər materiallar varsa, bu halda hər komandaya ən azı üç nüsxə çatmalıdır.

Sayılma meyarları – müəllif cavabı ilə üst-üstə düşməyən cavabların düzgün, yaxud səhv olmasının qiymətləndirilməsi üçün əsas olan redaksiya heyəti tərəfindən müəyyən edilmiş göstərişlərdir. Sayılma meyarları aydın və qeyri-aydın şəkildə ifadə edilə bilər. Sayılma meyarının aydın şəkildə ifadə edilməsi düzgün (müəllif cavabı ilə yanaşı) və səhv hesab edilən cavabların birbaşa sadalanması və ya yalnız dəqiq cavabın sayılmalı olması barədə qeyd verilməsindən ibarətdir. Sayılma meyarının qeyri-aydın şəkildə ifadə edilməsi müəllif cavabına oxşar cavabların və açar sözləri ehtiva edən cavabların sayılması barədə göstərişdir.

Şərh sual müəlliflərinin və redaksiya heyətinin sualın və cavabın mahiyyətinin qavranılması, düzgün cavabların axtarış yolları, seçilməsi və s. üçün vacib hesab etdiyi izahatlardır.

İnformasiya mənbələri sualda göstərilən fakt və müddəaların mötəbərliyini təsdiq edən çap materiallarını, elektron sənəd və nəşrləri, kino və videofilmləri, radioproqramları, şəxsi sənədləri, sual müəllifinin söhbət, xatirə və təəssüratlarına istinadları ehtiva edir. İnformasiya mənbələrini göstərəkən, onların əsas göstəricilərini və rekvizitlərini (səhifənin internetdəki ünvanı, kitabın nəşr tarixi, qəzetin və ya jurnalın nömrəsi, lazımi iqtibasın səhifəsini, teleproqramın efirə verilmə vaxtını və s.) göstərmək tövsiyə olunur. Əgər nəşr ümumqəbuledilən, yaxud nümunəvidirsə əsas göstəricilər verilməyə də bilər.

OTK sualları aparıcıya tur başlamamışdan öncə təqdim edir. Aparıcı tur başlamamışdan öncə suallarla tanış olmalı, bunun üçün ona kifayət qədər vaxt verilməlidir. Aparıcı sualları vərəqdən və ya kompüterin ekranından oxuya bilər.

Suallar oynanılana qədər oyunçular və sekundantlara turun sualları ilə tanış olmaq qadağandır. Komandaların kapitanları turdan sonrakı fasilə zamanı turun suallarının tam mətnilə tanış olmaq hüququna malikdirlər.

OTK yarışda istifadə edilmiş sualların nəşrinə və ya açıqlanmasına, həmçinin onların ictimai müzakirəsinə müvəqqəti qadağa qoymaq hüququna malikdir. Bu qadağa yarışın bütün iştirakçılarına aiddir. Belə qadağanın tətbiqi və onun qüvvədə olma müddəti haqqında rəqlamentdə və ya bilavasitə oyunda birinci sual raundundan əvvəl elan edilməlidir.

2.6 Oyunun formatı

Yarışın sabit miqdarda sual raundundan ibarət nisbətən müstəqil hissəsi tur hesab edilir. Yarışın reqlamentində turlara bölünmənin hansı qaydada həyata keçirilməsi təsbit edilməlidir. Tur iki hissədən ibarətdir – oyun turu və oyun turundan sonrakı fasilə.

Oyun turu aşağıdakı hissələrdən ibarətdir:

- oyun turunun başlanğıcı;
- sual raundu (turdakı sualların sayı qədər təkrarlanır);
- oyun turunun sonu.

Oyun turundan sonra fasilə zamanı turun ilkin nəticələrinin hesablanması və elan edilməsi, texniki səhvlərin aradan qaldırılması və bəzi digər hadisələr baş verir.

Oyun turu başlamazdan öncə aparıcı aşağıdakı hərəkətləri icra edir:

- mikrofon və səs sistemini yoxlayır;
- özünü, redaksiya heyətini, texniki komissiyanı, həmçinin iştirak edən OTK üzvlərini təqdim edir (əgər birinci turdursa və yaxud dəyişikliklər baş vermişdirsə);
- yarışın adını, turun nömrəsini və ya adını, turdakı sualların sayını xatırladır;
- oyunçuları vaxtın hesablanması sistemi ilə tanış edir, o cümlədən vaxtın hesablanmasında istifadə edilən bütün siqnalları səsləndirir (əgər birinci turdursa və yaxud dəyişikliklər baş vermişdirsə);
- əgər komandalar kartlarda nömrələrini əl ilə yazırlarsa, komandaların nömrələrini elan edir (əgər birinci turdursa) və cari tur üçün komandalara kartlarda bu sahənin doldurulması üçün vaxt verir;
- əgər komandalar kartlarda sualların nömrələrini əl ilə yazırlarsa,

sualların nömrələnməsinin xüsusiyyətlərini izah edir (ümumi və ya turlar üzrə nömrələnmə və s.) və cari tur üçün komandalara kartlarda bu sahənin doldurulması üçün vaxt verir;

- əvvəllər elan edilmiş nəticələr ilə müqayisədə keçən turun ilkin nəticələrində dəyişikliklər və ya belə dəyişikliklərin olmaması barədə məlumat verir (əgər birinci tur deyilsə);
- daha əvvəl açıqlanmamış qərarların elan edilməsi üçün AJ nümayəndəsinə söz verir və ya bu məlumatı özü elan edir (əgər birinci tur deyilsə);
- baş verdiyi təqdirdə əvvəlki turda qayda pozuntularına dair qəbul edilən qərarları elan edir (əgər birinci tur deyilsə);
- sekundantları təqdim edir, ehtiyac olarsa, hansı sekundantların hansı komandalara təhkim edilməsi barədə izah verir (əgər birinci turdursa və yaxud dəyişikliklər baş vermişdirsə);
- komandaların oyuna hazırlığını yoxlayır. İstənilən komandanın kapitanı komandasının oyuna hazır olmadığını bəyan edə bilər. Bu bəyanatın əsasını oyun masasının və ya oturmaqların olmaması, yaxud qeyri-məqbul vəziyyətdə olması, qeyri-kafi işıqlanma, pis eşidilmə, komandaya cavab blanklarının zəruri miqdarda verilməməsi təşkil edə bilər. Bu halda iştirak edən OTK üzvləri imkan daxilində turun ilk sualı səsləndirilənə qədər komandalar üçün normal oyun şəraiti təmin etməlidirlər.

Sual raundu aşağıdakı hissələrdən ibarətdir:

- sual raundunun başlanğıcı;
- əyani materialların paylanması (əgər istifadə edilirsə);
- sualın oxunması;
- müzakirə dəqiqəsi;
- komandalardan cavabların yığılması;
- cavabın elan edilməsi.

Müzakirə dəqiqəsinin başlanğıcına işarə aparıcının «Vaxt» komandasıdır. Müzakirə dəqiqəsi ərzində oyunçulara digər komandalara mane olmaq, öz yerlərini tərk etmək, öz yerlərinə qayıtmaq, sorğu-informasiya və istənilən növ digər nəşrlərdən istifadə etmək, həmçinin bu sorğu-informasiya və digər nəşrlərə çıxışı təmin edən texnikadan, istənilən növ rabitə cihazlarından istifadə etmək, oyun masası arxasında əyləşmiş öz komandasının oyunçularından başqa kiminləsə istənilən üsulla ünsiyyət qurmaq qadağandır. Xüsusi olaraq aparıcı və

sekundantlarla ünsiyyət qadağandır. Müzakirə dəqiqəsi başlayandan 50 saniyə sonra, «10 saniyə qaldı» signalı verilir. Müzakirə dəqiqəsi başlayandan 60 saniyə sonra, «müzakirə bitdi» signalı verilir. Bununla da müzakirə dəqiqəsi başa çatır.

“Müzakirə bitdi” signalından 10 saniyə sonra, “xahiş edirəm, cavabları yığın” signalı verilir. Bu signala qədər komandanın kapitanı (yaxud digər oyunçu) cavabı kartda yazmalı və onu başı üzərinə qaldırmalıdır. Əgər komandanın cavabı yoxdursa, boş kart da qaldırılmalıdır. “Xahiş edirəm, cavabları yığın” signalından sonra, kartı aşağı salmaq və ya dəyişdirmək, həmçinin karta yazılmış cavabı dəyişmək olmaz.

“Xahiş edirəm, cavabları yığın” signalından sonra sekundant təhkim olunduğu komandalardan cavab kartlarını yığmağa başlayır və onları texniki komissiyaya ötürür. OTK və aparıcı sekundantların zal boyu hərəkətlərini elə təşkil etməlidir ki, onlar cavab kartlarının yığılmasına minimal vaxt sərf etsinlər. Kartları toplayarkən sekundant elə hərəkət etməlidir ki, ona təhkim edilmiş və cavabları hələ təhvil verməmiş komandaları görə bilsin. Sekundant ona cavabı təhvil vermək imkanına malik olmuş komandaya ikinci dəfə yaxınlaşa bilməz.

Komanda cavab kartını cavabların yığılması zamanı onların yanından keçən sekundanta təhvil verməlidir. Əgər komanda bunu etmərsə sekundant qayda pozuntusu barədə texniki komissiyaya məlumat verir.

Əgər komandanın kapitanı “xahiş edirəm, cavabları yığın” signalına qədər kartı qaldırmayıbsa, “xahiş edirəm, cavabları yığın” signalından sonra onu aşağı salıbsa, sözügedən signalından sonra kart dəyişdirilibsə və ya kartda hər-hansı bir dəyişiklik edilibsə, cavab qaydaları pozmaqla təhvil verilmiş hesab edilir. Sekundant qeydə alınmış qayda pozuntusu barədə komandanı və texniki komissiyanı məlumatlandırılmalıdır.

Komandaların cavablarının yığılması bitdikdən sonra, aparıcı müəllif cavabını oxuyur. Əgər müəllif cavabında qeyri-mətn elementləri varsa, aparıcı cavab mətnindəki göstərişləri rəhbər tutaraq, onları özü nümayiş etdirir və ya onların nümayişinə rəhbərlik edir.

Sayılma meyarları redaksiya heyətinin göstərişi, texniki komissiyanın xahişi və ya aparıcının öz mülahizəsinə görə tam və ya qismən elan edilə bilər. Forma və məzmununa görə biri-birindən fərqlənən cavabların sayılmasına icazə verən sayılma meyarlarının elan edilməsi tövsiyə edilir. Zərurət yaranarsa, sualın qavranılması üçün aparıcı şərhə müstəqil surətdə əlavələr etmək hüququna malikdir.

Sualın mətnində aydın şəkildə göstərilməmiş informasiya mənbələrinin tam və ya qismən elan edilməsi redaksiya heyətinin göstərişlərinə uyğun olaraq və aparıcının öz mülahizəsinə görə mümkündür.

Cavabın elan edilməsi zamanı aparıcının yol verdiyi səhv, komandaların cavablarının sayılması zamanı texniki komissiyanın üzərinə heç bir öhdəlik qoymur. Komissiya tərəfindən cavabların sayılması müəllif cavabına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Turlararası fasilə texniki və apellyasiya komissiyalarının fəaliyyət göstərməsi, onlar tərəfindən öz səlahiyyətləri çərçivəsində qərarlar qəbul edilməsi, turun ilkin və yekun nəticələrinin hesablanması, aparıcının, oyunçuların və tamaşaçıların istirahəti üçün nəzərdə tutulmuşdur. Son turun bitmə anından yekun nəticələrin təsdiq edilməsinə qədər olan zaman kəsiyi turlararası fasiləyə bərabər tutulur.

Bütün oyunçulara zamanın istənilən anında başqa komandaların cavab kartlarına toxunmaq və ya onların məzmunu ilə tanış olmaq qadağan edilir.

Bütün oyunçulara texniki komissiyanın xüsusi icazəsi olmadan zamanın istənilən anında aşağıdakılar qadağandır:

- kart sekundanta təhvil verildikdən sonra komandasının cavab kartına toxunmaq. Xüsusən, komandanın kapitanı texniki

komissiya ilə ünsiyyət zamanı öz komandasının cavab kartlarına toxuna bilməz;

- əgər nəticələr cədvəli əl ilə doldurulursa, cədvəlin orijinalına toxunmaq;
- nəticələrin hesablandığı kompüterdən istifadə etmək.

Turun ilkin nəticələri texniki komissiya tərəfindən turdan sonrakı fasilə zamanı hesablanır və aparıcı tərəfindən elan edilir. Turun ilkin nəticələri elan olunana qədər oyunçuların komissiyaya müraciəti qadağandır.

Turun ilkin nəticələri elan olunduqdan sonra komandanın kapitanı komandanın hansı cavablarının sayılması barədə məlumat almaq məqsədilə texniki komissiyaya müraciət etmək hüququna malikdir. Komissiya bu məlumatı ona verməyə borcludur. Kapitan, həmçinin sualların mətni ilə tanış olmaq hüququna malikdir.

Əgər komanda kapitanının mülahizəsinə görə texniki səhv olubsa (yəni texniki komissiya onun komandasının cavabını nəzərdən qaçırıb və ya səhv oxuyub və s.) komissiya səhvi aradan qaldırmalı və ya texniki səhvin mövcud olmaması barədə məlumat verməlidir. Komissiya bu qərarı bütün heyətlə qəbul edir. Digər oyunçuların komissiyaya müraciət etməsi qadağandır. Texniki səhvlərin aradan qaldırılmasına sərf olunacaq müddət, bu müddətin bitməsindən sonra turun nəticələrinin hesablanması qaydası və turun nəticələrinin saxlanılmasına görə məsul şəxs yarışın reqlamenti ilə müəyyən olunur.

Oyunlarda hakimlik

3.1 Cavabların sayılma prinsipləri

Ümumi halda sualın şərtlərinə və kontekstinə müəllif cavabından az dərəcədə olmamaqla verilən cavab **düzgün cavab** hesab edilir.

Sualın şərtləri dedikdə, sualın mətnində (və əyani materiallarda) aydın şəkildə ifadə edilmiş cavabın mahiyyətini və formasını müəyyən edən faktlar və məntiqi əlaqələr nəzərdə tutulur.

Sualın konteksti dedikdə, sual mətnində aydın şəkildə qeyd edilməyən, lakin ona (və əyani materiallara) bilavasitə aidiyyəti olan faktlar və həmçinin sualın mətnindən (və əyani materiallardan) birmənalı olaraq irəli gələn məntiqi nəticələr başa düşülür.

Komandanın cavabı aşağıdakı şərtlərdən heç olmasa birinə uyğun gəlirsə, o **düzgün hesab edilir**:

- müəllif cavabı ilə üst-üstə düşür;
- sayılma meyarlarına uyğundur;
- müəllif cavabından daha dəqiqdir (məsələn, müəllif cavabında olan səhvlər yoxdur);
- geniş cavab kimi interpretasiya edilə bilər, yəni müəllif və ya ona ekvivalent cavabı, həmçinin başqa cavab kimi qəbul oluna bilinməyən, sualın məzmunu ilə ziddiyyət təşkil etməyən və kobud faktiki səhvləri olmayan əlavə informasiyanı ehtiva edir;
- əvvəlki şərtlərin heç birinin təsiri altına düşmür, lakin sualın istisnasız olaraq bütün şərtlərinə müəllif cavabına və ya sayılma meyarlarına uyğun gələn cavablara az dərəcədə olmamaqla cavab verir.

Komandanın cavabı aşağıdakı şərtlərdən heç olmasa birinə uyğun gəlirsə, o **səhv hesab edilir**:

- sualın mətninin, əyani materialların və ya sayılma meyarlarının onun sualın bütün şərtlərinə (müəllifin şəxsi təcrübəsi daxil olmaqla) və ya sayılma meyarlarına uyğunluğunu təmin edən təfsiri mövcud deyil;
- onda başqa cavab kimi qəbul oluna bilən əlavə informasiya var və bu cavab yanlışdır;
- onda cavabın mənasını təhrif edən, kobud faktiki səhvlər olan və ya sualın şərtləri ilə ziddiyyət təşkil edən əlavə informasiya var;
- qrammatik baxımdan müəllif cavabından fərqlənir, bu zaman sualda qrammatik qaydalara riayət olunması aydın şəkildə tələb olunursa və ya bu fərq cavabın mahiyyətini dəyişirsə;
- formal xarakter daşıyır, yəni aydın və aşkar şəkildə sualın şərtlərinə daxil olan bəzi fakt və məntiqi əlaqələri yalnız təkrar edir.

Komandanın müəllif cavabından fərqlənən cavabı əgər bu fərq verilmiş sualın kontekstində sualın mahiyyətini qavramağa imkan verən dərəcədə əhəmiyyətsizdirsə sayıla bilər. Aşağıdakı fərqləri əhəmiyyətsiz hesab etmək tövsiyə olunur:

- cavabda xarici dildəki ifadənin yerinə onun tərcüməsindən istifadə və ya əksinə; müəllif cavabından fərqlənən tərcümə variantından istifadə; xarici dildəki ifadənin rus hərfləri ilə transliterasiyası və s. (əgər sualın şərtləri cavab verilməli olan dili aydın şəkildə texniki komissiya müəyyənləşdirmirsə).
- semantik – sinonim ifadələrdən istifadə.

Texniki komissiya müəllif cavabından digər fərqlilikləri də əhəmiyyətsiz saymaq hüququna malikdir. Lakin komissiya bu hüququndan yalnız tərkibində redaksiya heyətinin heç olmasa bir nümayəndəsi iştirak etdiyi halda istifadə etmək tövsiyə edilir.

3.2 Apellyasiyalar

Hazırkı vəsait çərçivəsində apellyasiya dedikdə, müəyyən edilmiş qaydada xüsusi orqan – **Apellyasiya Komissiyasına** verilən sayılmanın dəyişdirilməsi barədə xahiş başa düşülür.

Aşağıdakı növ apellyasiyalar mümkündür:

- cavabın sayılmasına dair apellyasiya – texniki komissiya tərəfindən sayılmamış cavabın sayılması barədə komandanın xahişi;
- sualın qeyri-korrektliyinə dair apellyasiya - sual mətnində və ya müəllif cavabında faktiki səhvın olması səbəbilə komanda tərəfindən qeyri-korrekt hesab edilən sualın çıxarılması xahişi.

Sinxron yarışlarda apellyasiyanın xüsusi növü – aparıcının səhvini görə apellyasiyaya icazə verilir.

Bütün növ apellyasiyanın verilməsinə icazə yarışın rəqlamentində aydın şəkildə təsbit edilməlidir. Əks təqdirdə, apellyasiyalara baxılmaz. Digər növ apellyasiyalar qadağandır.

Apellyasiyaların verilməsi - oynanılan paketin ayrı-ayrı sualları üzrə apellyasiyaları yalnız həmin sualın oynanıldığı cari turda ümumi əsaslarla iştirak etmiş komanda tərəfindən verilə bilər. Mübahisələndirilən hər bir sual üzrə komanda tərəfindən ayrıca apellyasiya verilməlidir. Eyni bir suala dair bir neçə komandanın müştərək apellyasiyaları qəbul edil-mir. Digər komandanın cavabının sayılmasına dair apellyasiyalar da qəbul edilmir. Eyni bir suala görə komanda yalnız bir apellyasiya verə bilər və bu zaman onun növü aydın şəkildə göstərilməlidir. Bütün apellyasiyalar yalnız yazılı şəkildə onları qeydə almalı olan və komandaların adını bildirmədən komissiyaya ötürməli olan **apellyasiya katibinə** təqdim olunmalıdır.

Apellyasiya verilmə müddəti - rəqlamentdə apellyasiyaların verilməsi üçün komandalara verilən müddət və apellyasiyalara baxılması müddəti təsbit edilməlidir. Apellyasiyaların verilməsi üçün ən azı 15 dəqiqə verilməlidir. Xüsusi hallarda apellyasiyaların verilmə və baxılma müddəti OTK tərəfindən uzadıla bilər.

Növbəti tur başa çatdıqdan sonra aparıcı apellyasiyaların hazırlanmasına ayrılmış vaxtın başladığını elan edir. Rəqlament cari oyun gününün suallarına apellyasiyaların verilməsini həmin günün sonuncu turundan sonraya nəzərdə tutula bilər.

Apellyasiya baxılma qaydaları - eyni bir sual üzrə, həm sualın qeyri-korrektliyinə, həm də cavabın sayılma-sına apellyasiyalar varsa, əvvəlcə sualların qeyri-korrektliyinə dair veril-miş bütün apellyasiyalara baxılır; əgər onlar təmin edilərsə, cavabın sayıl-masına dair apellyasiyalara baxılmaz.

Eyni bir suala görə bir neçə komanda tərəfindən eyni növ apellyasiyalar verilibsə, komissiya bu məsələyə baxıb qurtarmayana qədər digər suallara dair apellyasiyaların baxılmasına keçmədən onlara ardıcıl olaraq və ya məcmu şəkildə baxır. Bu apellyasiya qurtarmamış komissiya o biri suallarla bağlı apellyasiyaya baxmır. Digər hallarda komissiya apellyasiyalara baxma ardıcılığının seçimində sərbəstdir.

Komissiya apellyasiyalara baxdıqda apellyasiyada göstərilən dəlillərlə kifayətlənməyə borclu deyil. Əgər sualın qeyri-korrektliyinə dair apellyasiya verilməyibsə, komissiya öz təşəbbüsü ilə sualı çıxartmaq hüququna malik deyil.

Cavabın sayılmasına dair apellyasiya verilməyibsə, komissiya bu cavabı yalnız o halda saymaq hüququna malikdir ki, eyni suala verilmiş başqa bir apellyasiyada həmin cavab (yaxud, apellyasiya komissiyası tərəfindən bu cavaba ekvivalent hesab edilmiş cavab) sayılmış olsun.

Komissiya apellyasiyaya baxarkən istinad edilmiş və sual hazırlanan ana qədər mövcud olmamış mənbələrə istinadlarını nəzərə ala bilməz. Məsələn, bu andan sonra internetə yerləşdirilmiş məlumatlar, bu andan sonra icra edilmiş istənilən hərəkətlər barədə sübutlar nəzərə alınmır.

Apellyasiya komissiyasında qərarların qəbul edilməsi - apellyasiyalar üzrə qərarlar komissiya üzvlərinin açıq səsverməsi yolu ilə qəbul olunur. Reqlamentdə nəzərdə tutulmayıbsa, komissiya üzvünün istənilən apellyasiya üzrə səsvermədə bitərəf qalmaq hüququ var.

Apellyasiyanın təmin edilməsi şərti qismində səsvermənin aşağıdakı

nəticələri çıxış edə bilər (bütün komissiya üzvləri arasında, bütün səs verən və ya bitərəf qalmayan komissiya üzvləri arasında):

- səslərin sadə çoxluğu (“lehinə” səsləri, “əleyhinə” səslərindən çoxdur);
- səslərin mütləq çoxluğu (komissiya üzvlərinin ümumi sayının 50% artığı “lehinə” səs verib);
- apellyasiyanın təmin edilməsinə verilmiş səslərin sayının komissiya üzvlərinin ümumi sayına nisbətdə müəyyən edilmiş paydan çoxluğu;
- apellyasiyanın təmin edilməsinə verilmiş səslərin sayının jüri üzvlərinin ümumi sayına nisbətdə müəyyən edilmiş paydan azlığı;
- yekdil qərar.

Reqlament hər bir apellyasiya növü üzrə apellyasiya komissiyası tərəfindən qərar qəbul edilən zaman bu variantlardan hansının istifadə ediləcəyini təsbit etməli və ehtiyac olarsa müvafiq pay nisbətini müəyyənləşdirməlidir.

3.3 İntizam tənbeh tədbirləri

Yarış reqlamentinin normalarının pozulması, oyun zalında qayda-nın pozulması və qeyri-düzgün davranışa görə yarış iştirakçılarına və tamaşaçılara qarşı aşağıdakı intizam tənbeh tədbirləri tətbiq edilə bilər:

- məzəmmət;
- xəbərdarlıq;
- cavabın texniki sayılmaması;
- turun sonuna qədər zaldan kənarlaşdırma;
- yarışda iştirakdan uzaqlaşdırma.

Məzəmmət yarış iştirakçısının və ya tamaşaçının reqlamentin normalarının və ya oyun zalında qaydanın tək və əhəmiyyətsiz pozuntusu barədə ona ünvanlanan şifahi iraddır. Bir yarış iştirakçısına və ya tamaşaçıya elan olunan məzəmmətlərin ümumi sayına məhdudiyyət qoyulmur; lakin təkrar pozuntular daha ciddi tənbeh tədbirlərinin tətbiqi ilə nəticələnə bilər.

Təkrar əhəmiyyətsiz pozuntu halında yarış iştirakçısına və ya tamaşaçıya **xəbərdarlıq** elan edilə bilər. Reqlamentin normalarının və ya oyun zalında qaydanın daha ciddi pozuntusu halında xəbərdarlıq ilkin məzəmmətsiz də elan edilə bilər. Xəbərdarlıq elan edildikdən sonra təkrar yol verilən pozuntular daha ciddi tənbeh tədbirlərinin tətbiqi ilə nəticələnir.

Oyunçuya, komandaya, sekundanta və ya tamaşaçıya məzəmmət və ya xəbərdarlıq elan etmək hüququna aparıcı, texniki komissiya üzvü, həmçinin yarışda iştirak edən OTK üzvü və ya nümayəndəsi malikdir. Aparıcıya, texniki və apellyasiya komissiyası üzvlərinə məzəmmət və xəbərdarlıq yalnız yarışda iştirak edən OTK üzvü və ya nümayəndəsi tərəfindən elan edilə bilər.

Komanda tərəfindən sual raundunun gedişində davranış qaydaları və ya cavabların təhvil verilməsi qaydaları pozulduqda komandanın cavabı, hətta düzgün olsa belə, sayılmaya bilər. Texniki komissiya və ya OTK-nın müvafiq qərarı **cavabın texniki sayılmaması** adlanır.

Texniki sayılmama üçün əsas ola bilər:

Yarışların təşkili

- cavabın səhv komanda və sual nömrəsi ilə və ya ümumiyyətlə bu nömrələrdən hər hansı biri olmayan blankda təhvil verilməsi;
- texniki komissiyanın bundan istifadəyə razılığı olmadan cavabın özlərinin hazırladığı blankda təhvil verilməsi;
- cavab kartının olduqca gec qaldırılması, onun sekundanta verilmə anının ötürülməsi, cavabların toplanması haqqında signal verildikdən sonra qaldırılmış kartın (və ya onun mətninin) dəyişdirilməsi cəhdi ilə ifadə olunan cavab kartının təhvilinin gecikdirilməsi.

Aşağıdakı pozuntular avtomatik olaraq texniki sayılmama ilə nəticələnir:

- sual raundunun gedişində komandanın say və ya sifariş heyəti tərkibinin pozulması;
- sual raundunun gedişində digər komandaların oyunçuları, ehtiyat oyunçular və ya tamaşaçılarla məlumat mübadiləsi; sorğu-informasiya ədəbiyyatı və ya digər çap nəşrlərindən, kompüter

texnikası və ya rabitə vasitələrindən istifadə.

4.1 Yarış reqlamenti və onun hazırlanmasına dair tövsiyələr

Bütün yarışlar **birdəfəlik** və **müntəzəm** növlərə bölünə bilər. Keçirilməsi zamanı oyun günləri arasında (yəni turların keçirildiyi günlər arasında) uzunmüddətli (bir sutkadan çox) fasilələr olmayan yarışlar birdəfəlik yarış, əks təqdirdə, müntəzəm hesab edilir. Bundan asılı olmayaraq yarışlar, həmçinin **bir və çox mərhələli** olur. Keçirilməsi zamanı müəyyən mərhələlərdən (bir və ya ardıcıl olan bir neçə turlardan) sonra yarışın sonrakı gedişinə təsir edən aralıq

nəticələrin hesablandığı yarış çox mərhələli hesab edilir.

Yarışlar seriyası dedikdə, hər biri üçün qaliblərin, mükafatçıların müəyyənləşdirilməsi və yerlərin tam bölüşdürülməsi ilə müşayiət olunan ayrıca nəticələrin hesablanması həyata keçirilən və bundan əlavə seriyaya daxil olan bütün yarışlarda komandaların iştirakı üzrə ümumi nəticələrin də hesablandığı yarışların məcmusu başa düşülür.

Nəticələri komandaların digər yarış və yarışlar seriyasında iştirakına təsir edən yarışlar və yarışlar seriyaları **seçim yarışları** adlanır.

Yarışın reqlamenti yarışın keçirilməsinin qayda və şərtlərini dəqiqləşdirir. Yarışın reqlamenti onun başlamasından öncə tərtib edilir və yarışın gedişi zamanı dəyişdirilə bilməz. Reqlamentin yarışlarda iştirak etmək istəyən bütün komandaların diqqətinə əvvəlcədən çatdırılması zəruridir. Yarışın gedişi zamanı reqlament komanda kapitanlarının sorğusu əsasında turlararası fasilə zamanı onlara təqdim olunmalıdır.

Yarışın reqlamenti ehtiva etməlidir:

- yarışın adı və statusu, komandaların yarışa buraxılması qaydaları haqqında məlumatı;
- yarışların formatını – hər bir oyun turunda sualların sayı və hər bir oyun turuna (mərhələyə) buraxılışın şərtləri də daxil olmaqla bütün turların və mərhələlərin tam və dəqiq təsvirini;
- hər bir turun, hər bir mərhələnin və bütövlükdə yarışın nəticələrinin hesablanması sisteminin tam təsvirini;
- yarışda apellyasiyalara icazə verilib-verilməməsi və növü, icazə verilsə apellyasiyanın verilməsi qaydası, komissiyada qərarların qəbulu prinsipləri barədə məlumatları.

4.2 Sinxron yarışlar

Keçirilməsi zamanı eyni sualları komanda qruplarına ayrı-ayrı aparıcılar tərəfindən oxunan xüsusi növ yarış **sinxron yarış** adlandırılır.

Sinxron turnirdə iştirak edən komanda qruplarına suallar, bir qayda olaraq, eyni zamanda oxunur. Ayrı komandalar qrupunun sinxron turnirdə fərqli vaxtda iştirakı yalnız OTK-nın xüsusi icazəsi ilə

mümkündür.

Hər bir meydanda (yəni komanda qrupunun oynadığı məkan) OTK

**01.10.2019-cu il, Şamaxı şəhəri,
MEMİM-in keçirdiyi intellektual oyundan**

nümayəndəsi (OTK üzvü və ya OTK tərəfindən oyun qaydalarının riayət olunmasına nəzarət etmək səlahiyyəti verilmiş şəxs) mütləq iştirak etməlidir. OTK nümayəndəsi aparıcının, apellyasiya katibinin, OTK üzvünün funksiyalarını, o cümlədən cavabın texniki sayılmaması hissəsində texniki komissiya funksiyasını icra edə bilər.

Əksi redaksiya heyəti göstərişlərində nəzərdə tutulmayıbsa sinxron yarışlarda aparıcının sualı təkrar etmək və ya sualın qeyri-mətn elementlərini nümayiş etdirmək hüququ yoxdur.

Sinxron turnirlər ayrı-ayrı meydanlarda və fərqli aparıcılar ilə keçirildiyindən, onların reqlamenti aparıcının səhvinə apellyasiya verilməsinə icazə verə bilər. Bu növ apellyasiyanın komissiya tərəfindən baxılmasının əsası kimi yalnız aparıcının özünün və ya səhvə yol verilən oyun zalında iştirak etmiş və OTK tərəfindən səlahiyyətləndirilmiş digər şəxsin səhv faktını təsdiq etməsi çıxış edə bilər. Belə təsdiq olmadıqda aparıcının səhvinə görə verilən apellyasiyalara baxılmır.

Aparıcının səhvinə görə sual yalnız o halda çıxarıla bilər ki, apellyasiya komissiyası təsdiq etsin ki, aparıcı sualın istənilən sözünün və ya qeyri-mətn elementinin mənasını əhəmiyyətli dərəcədə təhrif etmişdir. Əgər apellyasiya komissiyasının fəaliyyətinin nəticələrinə görə meydanlardan birində səhv oxunmuş sualların sayının yarışın suallarının ümumi sayının 10%-dən çoxunu təşkil etməsi müəyyən edilərsə, bu meydana yarışan komandaların nəticələri yarışın ümumi hesabından çıxarılır və səhv ilə birlikdə oxunmuş suallar ünvanlanmış komandaların faizi hesablanarkən bu komandalar nəzərə alınmırlar.

4.3 Yüksək səviyyəli yarışların keçirilməsinə dair tövsiyələr

Yüksək səviyyəli yarışlar dedikdə ilk növbədə iştirakçılara yaş məhdudiyyəti olmayan rəsmi beynəlxalq yarışlar, ölkə və iri regionların çempionatları başa düşülür.

Yüksək səviyyəli yarışlar keçirilərkən tövsiyə olunur:

- mikrofon və akustik sistemdən istifadə edilməsi;
- fərqli komandaların istənilən iki oyunçusu arasında ən azı 1 metr

- məsafənin təmin edilməsi;
- komandaların kapitanlarının fərqləndirici əlamətlə (nişan, sargı, futbolka və s.) təchiz edilməsi;
- nəticələrin hesablanması üçün kompüterdən istifadə edilməsi;
- vaxtın avtomatik hesablanması üçün taymerdən (misal üçün, müvafiq proqram təminatı olan kompüterdən) istifadə olunmasının təmin edilməsi;
- internetə çıxışın təmin edilməsi. Bu zaman müvafiq olaraq apellyasiya vermə müddətləri uzadılmaqla komandaların nümayəndələrinə oyun gününün sonunda və ya turlararası uzunmüddətli fasilə zamanı internetdə axtarış imkanının təmin edilməsi tövsiyə olunur;
- komandalara artıq üzərində komandanın və sualın nömrəsi yazılmış cavab kartlarının təqdim edilməsi;
- oyun turu bitdikdən sonra hər bir komandanın həmin turun suallarının nüsxəsi və nəticələr cədvəli ilə təmin edilməsi.

Əlavələr

Oyun etikası

Oyunun bütün iştirakçıları - oyunçular, aparıcı, sekundantlar, komissiya üzvləri, sual müəllifləri və redaktorlar - özündə təkcə qaydalara riayət etməyi ehtiva etməyən ümumqəbul edilmiş etik normalara riayət etməlidir. Bu anlayışa oyunun bütün iştirakçılarına və tamaşaçılarına dostcasına münasibət, qarşılıqlı hörmət və mehriban oyun atmosferinin yaradılmasına can atmaq daxildir.

- Yarışların keçirilməsi zamanı, xüsusilə oyunların açılış və bağlanış mərasimləri zamanı istisna olmadan bütün yarış iştirakçıları oyunların keçirildiyi məntəqənin nizam-intizam qaydalarına əməl etməlidirlər.
- Cari yarış (və ya onun müəyyən hissəsi) üçün seçilmiş sualların müəllifi yarışda (və ya onun müvafiq hissəsində) iştirak etməməli, eyni zamanda bu sualların məzmununu yarışda iştirak etmək istəyən komandaların oyunçularına hər-hansı bir üsulla açıqlamamalıdır. Eyni müddəalar redaksiya heyəti, testerlərə, həmçinin bu və digər şəkildə suallarla tanışlığı olan bütün digər şəxslərə aiddir. Əgər belə bir açıqlanma (“sızma”) müəllif və ya redaktordan asılı olmayan səbəblərdən baş vermişdirsə, onlar dərhal “sızmış” sualların turnirdə səsləndirilməməsi üçün bütün səyləri göstərməlidirlər.
- Komanda nəticələr cədvəlində öz xeyrinə səhv aşkar etdikdə, bu haqda texniki komissiya maksimal olaraq tez xəbər verməyə borcudur.
- Apellyasiya komissiyasının üzvləri apellyasiyalara baxarkən, apellyasiyanın təmin və ya rədd edilməsinin hansı komandaların xeyrinə, hansıların isə ziyanına olması haqqında mülahizələri rəhbər tutmamalıdır.
- Oyun qurtardıqdan sonra komanda öz oyun yerini maksimal dərəcədə təmiz saxlamalıdır.

Oyunun bütün iştirakçıları riayət etməlidir:

- şifahi və yazılı formada, həmçinin müxtəlif forum, bloq və internet informasiya səhifələrində oyunun digər iştirakçıları üçün təhqiredici kütləvi ifadələrdən çəkinmək;
- oyunun digər iştirakçılarını düzgün oynamamada sübutsuz ittiham etməkdən çəkinmək;
- oyunun digər iştirakçılarına münasibətdə onları qaydaları və ya etik normaları pozmağa sövq edən hərəkətlərə yol verməmək.

Sözlük

Vəsaitdə istifadə edilmiş və müxtəlif oyun istifadəsi tövsiyə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənalara ifadə edir:

- aparıcı – sualların ucadan oxunması və cavabların elan edilməsi vəzifəsi üzərinə qoyulmuş yarış iştirakçısı;
- aparıcıya göstərişlər – sualın mətninin və ya onun ayrıca hissələrinin tələffüzünün və oxunmasının xüsusiyyətlərini izah edən, sualın səsləndirilməyən hissəsi;
- apellyasiya – sayılmanın dəyişdirilməsi barədə Apellyasiya Komissiyasına edilən müraciət (şikayət);
- apellyasiya jürisi – komandaların apellyasiyalarına baxan kollegial orqan;
- apellyasiya katibi – iştirakçı komandaların apellyasiyalarını qəbul edən və qeydiyyatı alan və onları komissiyaya ötürən vasitəçi;
- apellyasiya məsləhətçisi – informasiyanın alınması və ya yoxlanılması üçün apellyasiya komissiyası tərəfindən cəlb edilən və verilmiş cari apellyasiyanın məzmunu üzrə öz fikrini bildirmək hüququ olan səriştəli şəxs;
- birdəfəlik turnir – oyun günləri arasında davamedici fasilələr (sutkadan çox) olmayan turnir;
- boş cavab – komandanın və sualın nömrəsindən başqa heç bir məlumatı əks etdirməyən blank və bunlara bərabər tutulan cavablar;
- cavab (intellektual oyun sualına cavab) – sualın şərtlərinə əsasən tələb olunan məlumatın ifadə edilməsi;
- cavab kartı – cavabın yazılması və texniki komissiyaya təhvil verilməsi üçün nəzərdə tutulmuş müəyyən edilmiş formada vərəqə (sual və komandanın nömrəsi göstərilməklə);
- çoxmərhələli turnir – müəyyən mərhələlərdən sonra onun sonrakı gedishinə təsir edən aralıq nəticələrin hesablandığı turnir;

- ehtiyat oyunçu – cari anda komandanın oyunda iştirak etməyən üzvü;
- komanda – cari yarışda iştirak üçün birləşmiş oyunçular dəstəsi;
- komanda kapitanı – təmaslarda komandanın maraqlarını təmsil edən oyunçu;
- məzəmmət – yol verilmiş tək və əhəmiyyətsiz pozuntu barədə yarış iştirakçısına və ya tamaşaçıya şifahi irad;
- müəllif – paketə daxil edilmək üçün sual hazırlamış şəxs;
- müəllif cavabı – müəlliflərin mülahizəsinə görə cari suala düzgün cavab;
- müntəzəm turnir – oyun günləri arasında davamedici fasilələr (sutkadan çox) olan turnir;
- oyun günü – bir gün ərzində keçirilən oyun turlarının məcmusu;
- oyun masası – oyunçuların yerləşə biləcəyi lazımı sayda oturacaqlarla təmin edilmiş masa;
- oyun zalı – yarışların keçirildiyi məkan;
- oyunçu – komandanın sifariş heyətinə daxil edilmiş istənilən şəxs;
- oyunun təşkilat komitəsi (OTK) – yarışın hazırlanmasını həyata keçirən və onun keçirilməsinə görə məsul olan orqan;
- redaksiya heyəti – suallar paketini hazırlayan şəxslər qrupu;
- redaktor – redaksiya heyəti üzvü olan şəxs;
- sayılma (cavabın sayılması) – verilmiş cavabın düzgün sayılması;
- sayılma meyarları – müəllif cavabı ilə üst-üstə düşməyən cavabların düzgün, yaxud səhv olmasının qiymətləndirilməsi üçün əsas olan redaksiya heyəti tərəfindən müəyyən edilmiş göstərişlər;
- sayılmama (cavabın sayılmaması) – verilmiş cavabın səhv hesab edilməsi;
- sekundant – əyani materialların paylanmasını və sualların cavablarının yığılmasını həyata keçirən aparıcının operativ köməkçisi;
- sual (intellektual oyun sualı) – təbii dildə ifadə edilmiş və bütün

oyunayan komandalara eyni zamanda təqdim edilən tapşırıq;

- sualın konteksti - sual mətnində aydın şəkildə qeyd edilməyən, lakin ona (və əyani materiallara) bilavasitə aidiyyatı olan faktlar və həmçinin sualın mətnindən (və əyani materiallardan) birmənalı olaraq irəli gələn məntiqi nəticələr;
- sualın şərtləri – cavabın mahiyyətini və formasını müəyyən edən və sual mətnində (və əyani materiallarda) aydın şəkildə ifadə edilmiş faktlar və məntiqi əlaqələr.
- şərh (sualın şərh) – sualın və cavabın mahiyyətinin qavranılması, düzgün cavabların axtarış və ya seçilməsi və səhv versiyaların kənarlaşdırılması yolları və s. üçün vacib izahatlar;
- tamaşaçı – yarışı müşahidə edən və onun iştirakçısı olmayan şəxs;
- tester – ayrı-ayrı sualların və ya bütün paketin yoxlanması və qiymətləndirilməsi üçün redaksiya heyəti tərəfindən cəlb edilən şəxs;
- texniki sayılmama – komanda tərəfindən cavabın verilməsi və davranış qaydalarının pozulması ilə bağlı təhvil verilmiş cavabın sayılmasından imtina edilməsi;
- təsnifat yarışı – nəticələri komandanın digər turnirə (və ya turnirlər seriyasına) buraxılmasına təsir edən turnir (və ya turnirlər seriyası);
- xəbərdarlıq – yol verilmiş təkrar və ya daha ciddi pozuntu barədə yarış iştirakçısına və ya tamaşaçıya şifahi irad.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Nə? Harada? Nə zaman” Məcəlləsi. Bakı, 2013
2. Mədəniyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2012
3. www.quora.com/What-are-the-examples-of-intellectual-games
4. Рунова О.Б. Методики исследования интеллекта, М.: Лань, 2006.
5. Шмаков С.А. Игры учащихся – феномен культуры. М.: Новая школа, 1994.
6. <https://en.wikipedia.org/wiki/Intellect>

QEYDLƏR

[illegible]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏDƏNİYYƏT NAZİRLİYİ

MƏDƏNİYYƏT ÜZRƏ ELMİ-METODİKİ
VƏ İXTİSASARTIRMA MƏRKƏZİ

Metodiki vəsaitin elektron nüsxəsi
Mərkəzin rəsmi saytında öz əksini tapmışdır

AZ1009, Bakı, Azərbaycan
Bəşir Səfəroğlu, 144
(+994 12) 596 60 38
info@memm.az
www.memm.az
tiraj: 400 ədəd

